

etsi ita est, ignoscite; primo, quia jussus feci; nam Dominus Deus noster per eos mihi fratres jussit, in quibus habitat. Non enim jubet Deus, nisi de sede sua. Deinde quia tantum avidi fuistis nostri, confitemur, et nos avidi fuimus vestri. Consoletur ergo Deus noster laborem istum, ut sudor iste noster sit vobis in proVectum salutis, non in testimonium accusationis. Hoc dico, fratres, ut ex eo quod audistis, proficiatis, et ruminetis vobiscum: non vos permittatis oblivisci, non solum ista recogitando et colloquendo, sed etiam ita vivendo. Bona vita enim ex praeceptis Dei quae agitur, tanquam stylus est, quod auditur scribens in corde. Si in cera scriberetur, facile deieretur: scribite illud in cordibus vestris, moribus vestris, et nunquam delebitur.

ENARRATIO

IN PSALMUM XCIV.

Sermo¹.

I. Ego vellem, fratres, ut patrem nostrum potius audiremus: sed et hoc bonum est, ut patri obediamus. Quia ergo jussit nobis, qui dignatur orare pro nobis, de praesenti Psalmo quod Dominus Deus omnium nostrum donare dignabitur, loquar Charitati Vestrae. Est autem Psalmi titulus: « Laus cantici ipsi David. Laus Cantici »

¹ Sermo iste habitus est jussu Aurelii Carthaginensis; vel potius Valerii Hipponensis episcopi, adeoque Augustino recens episcopo aut adhuc presbytero.

et hilaritatem significat, quia cantus est; et devotionem, quia laus est. Quid enim magis homo debet laudare, quam id quod sic placet, ut non possit sibi displicere? Securitas ergo laudis in laude Dei est. Ibi laudator securus est, ubi non timet ne de laudato erubescat. Et laudemus ergo, et cantemus: hoc est, cum hilaritate et cum laetitia laudemus. Quid autem laudaturi sumus, ipse Psalmus sequentibus versibus indicat nobis.

II. « Venite, exultemus Domino. » Invitat ad magnas epulas exultandi, non saeculo, sed Domino. Nisi enim esset in hoc saeculo exultatio mala, quae distinguenda est ab exultatione bona, sufficeret dicere: « Venite, exultemus. » Sed breviter distinxit. Quid est bene exultare? Domino exultare. Ergo exultatio mala est, exultare saeculo: exultatio bona est, exultare Domino. Pie debes Domino exultare, si vis securus mundo insultare: Quid est autem, » Venite? Unde vocat ut veniant, cum quibus vult exultare Domino; nisi quia longe sunt ut veniendo propinquent, propinquando accedant, accedendo exultent? Unde autem longe sunt? Numquid locis longe potest homo esse ab eo qui ubique est? Vis esse ab eo longe? Quo ibis, ut longe sis? Nam quidam peccator quidem, sed tamen cum spe salutis poenitens et dolens de peccatis, et metuens iram Dei, et volens placare Deum, sic in alio Psalmo loquitur: « Quo ibo ab spiritu tuo? et a facie tua quo fugiam? Si ascendero in caelum, tu ibi es. » Quid ergo restat? Quia si ascenderit in caelum, ibi invenit Deum: ut longe fugiat a Deo, quo iturus est? Vide quid dicat: « Si descendero ad infernum, ades. » Si ergo ascendendo in caelum, ibi invenit Deum; descendendo in infernum, non fugit Deum: quo iturus est, quo fugiturus est ab illo irato, nisi ad ipsum placatum? Et tamen,

¹ Psal. cxxxviii, 7.

cum omnino nemo possit fugere ab illo qui ubique est, nisi quidam longe essent a Deo, non diceretur: « Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum longe est » a me¹. » Non ergo loco quisque longe est a Deo, sed dissimilitudine. Quid est, dissimilitudine? Mala vita, malis moribus. Si enim bonis moribus propinquatur Deo; malis moribus receditur a Deo. Unus ergo idemque homo corpore stans uno loco, et amando Deum accedit ad Deum, et amando iniquitatem recedit a Deo: nusquam pedes movet, et tamen potest et accedere et recedere. Pedes enim nostri in hoc itinere, affectus nostri sunt. Prout quisque affectum habuerit, prout quisque amorem habuerit, ita accedit vel recedit a Deo. Nonne plerumque dicimus, quando invenimus aliqua dissimilia: Hoc longe est ab illo? Quando aliquos duos forte homines comparamus, duos equos, duas vestes, et dixerit aliquis: Similis est hæc vestis, talis est qualis illa; aut, Iste homo talis est qualis ille: quid alius dicit, qui contradicit? Absit: longe est ab illo. Quid est, longe est ab illo? Dissimilis est illi. Et juxta stant, et tamen iste longe est ab illo. Duo vero iniqui pares vita et moribus, si unus sit in Oriente, alter in Occidente, juxta invicem sunt. Et duo justi similiter, alter sit in Oriente, alter in Occidente, secum sunt, quia in Deo sunt. Contra, unus justus, alter iniquus, etiamsi una catena ligentur, multum a se separati sunt. Ergo si dissimilitudine recedimus a Deo, similitudine accedimus ad Deum. Qua similitudine? Ad quam facti sumus, quam in nobis peccando corruperamus, quam peccatorum remissione recepimus, quæ in nobis renovatur intus in mente, ut tanquam resculpatur in nummo, id est, in anima nostra imago Dei nostri, et redeamus ad thesauros ejus. Nam unde, fratres, de nummo voluit Dominus nos-

¹ Isai. xxix, 13, et Matth. xv, 8.

ter Jesus Christus ostendere tentatoribus suis quid quærat Deus? Quando enim de tributo Cæsaris, quærentes causam calumniæ, consulere Magistrum veritatis voluerunt, et consulendo tentare utrum liceret tributum dari Cæsari, quid ille ait? « Quid me tentatis, hypocritæ? » Petiit afferri sibi nummum, et allatus est. « Cujus habet, » inquit, imaginem? Responderunt, Cæsaris. Et ille: « Reddite ergo Cæsari quæ Cæsaris sunt, et Deo quæ Dei » sunt¹. » Tanquam diceret: Si Cæsar quærit in nummo imaginem suam, Deus non quærit in homine imaginem suam? Ad hanc similitudinem nos Dominus noster Jesus Christus invitans, imperat nobis ut nostros etiam inimicos diligamus; et dat exemplum de ipso Deo: « Sicut Pater » vester, ait, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Estote ergo sicut Pater vester perfecti². » Cum dicit: « Estote sicut ille perfecti, » ad similitudinem nos invitat. Si ergo ad similitudinem nos invitat, constat quia dissimiles existendo recesseramus a Deo, et facti eramus longe per dissimilitudinem, et efficimur prope per similitudinem, ut jam fiat in nobis quod scriptum est: « Accedite ad eum, et illuminamini³. » Ergo quibusdam longe positis et male viventibus Psalmus iste dicit: « Venite, » exultemus Domino. » Quo itis? quo receditis? quo disceditis? quo fugitis, exultando mundo? « Venite, exultemus Domino. » Quo itis exultare, ubi deficitis? Venite, exultemus in illo a quo facti sumus. « Venite, exultemus » Domino. »

III. « Jubilemus Deo salutari nostro. » Quid est jubulare? Gaudium verbis non posse explicare, et tamen voce testari quod intus conceptum est, et verbis explicari non potest: hoc est jubulare. Nam consideret Charitas Vestra

¹ Matth. xxii, 15-21. — ² Id. v, 45 et 48. — ³ Psal. xxxiii, 5.

qui jubillant in cantilenis quibusque, et quasi in certamine quodam lætitiæ sæcularis; et videtis quasi inter cantica verbis expressa exundantes lætitia, cui lingua dicendo non sufficit, quemadmodum jubilent, ut per illam vocem indicetur animi affectus, verbis explicare non valentis quod corde concipitur. Si ergo illi de gaudio terreno jubillant: nos de gaudio cœlesti jubulare non debemus, quod vere verbis explicare non possumus?

IV. « Præoccupemus faciem ejus in confessione. » Confessio quidem duobus modis accipitur in Scripturis. Est confessio laudantis, est confessio gementis. Confessio laudantis, ad honorem pertinet ejus qui laudatur: confessio gementis, ad pœnitentiam pertinet ejus qui confitetur. Confitentur enim homines, cum laudant Deum: confitentur, cum accusant se, et nihil dignius facit lingua. Vere puto quod ipsa sint vota, de quibus dicit in alio Psalmo: « Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea¹. » Nihil ista distinctione sublimius, nihil tam necessarium et ad intelligendum et ad faciendum. Quomodo ergo distinguas vota, quæ reddis Deo? Ut illum laudes, te accuses: quia illius est misericordia, ut peccata nostra dimittat. Nam si vellet pro meritis agere, non inveniret nisi quos damnaret. « Venite, » ergo dixit, ut recedamus jam a peccatis nostris, et non nobiscum deducat rationem de præteritis; sed tanquam tabulæ novæ fiant, incensis omnibus chirographis debitorum nostrorum. Quanta ergo illius laus, quanta misericordia, confiteamur, utique laudantes. Nam si semper confessio pœnitentis esset, non diceretur in Evangelio de ipso Domino: « In illa hora » exultavit Jesus in Spiritu sancto, et ait: Confiteor tibi, » Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a » sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis². »

¹ Psal. lxy, 13, 14. — ² Luc. x, 21.

Numquid quia Christus confitebatur, pœnitens erat? Illum nihil pœnitere poterat, quia nihil culpabiliter fecerat: sed confitebatur in laude Patris. Ergo quia et hic exultationis locus est, forte illam debemus intelligere confessionem, quæ est in laude Dei: unde et « Laus cantici, » ut non hic intelligamus confessionem pœnitentium, sed laudantium. Et quid est quod continuo nos admonet de quadam confessione, cum ait: « Præveniamus faciem ejus » in confessione? » Quid est, « Præveniamus faciem ejus » in confessione? » Venturus est, « Præveniamus faciem » ejus in confessione, » prius: antequam veniat, nos confitendo damnemus quod fecimus, ut ille quod coronet, non quod damnet, inveniat. Numquid autem et hoc non pertinet ad laudem Dei, quando confiteris peccata tua? Imovero maxime pertinet ad laudem Dei. Quare maxime pertinet ad laudem Dei? Quia tanto amplius laudatur medicus, quanto plus desperabatur ægrotus. Confitere itaque peccata tua quo magis desperabas de te propter iniquitates tuas. Tanto enim major laus est ignoscentis, quanto major exaggeratio est peccata confitentis. Non ergo putemus recessisse nos a laude cantici, si hanc confessionem hic intelligimus, qua confitemur peccata nostra. Et hoc ad laudem cantici pertinet: quia dum peccata nostra cognoscimus, Dei gloriam commendamus. « Præveniamus » faciem ejus in confessione. »

V. « Et in Psalmis jubilemus illi¹. » Jam diximus quid sit jubulare: repetitum est, ut confirmetur in faciendo. Ipsa repetitio exhortatio est. Non enim jam oblitus sumus, ut jam moneri nos velimus, quæ dicta sint superius, ut jubilemus: sed plerumque in affectu animi repetitur verbum quod notum erat, non ut innotescat, sed ut ipsa repetitio faciat confirmationem: repetitur enim ad intelli-

¹ Psal. xciv, 2.

gendum affectum dicentis. Inde est quod dicit Dominus : « Amen, amen dico vobis¹. » Sufficiebat Amen unum : quare, « Amen, amen, » nisi quia ipsa repetitio confirmatio est? « In Psalmis ergo, inquit, jubilemus illi. » Et quæ dicemus in Psalmis? Quæ dicemus, vel potius sentiemus in jubilatione? Quæ sunt quæ pertinent ad laudem cantici hujus? Jam audite : « Quoniam Deus magnus est » Dominus, et rex magnus super omnes deos : » propterea ergo jubilemus illi. « Quoniam non repellet Dominus plebem suam : » jubilemus illi. « Quoniam in manu ejus » fines terræ, et altitudines montium ipsius sunt : » in his omnibus jubilemus illi. « Quoniam ipsius est mare, et ipse » fecit illud, et aridam terram manus ejus finxerunt² : » jubilemus illi. Sed hæc omnia quid sibi velint, si congruenter discutiantur, tempus forte non sufficit : sed rursus si penitus negligantur, debitores remanebimus. Brevis itaque pro tempore, quantum perstringere potuerimus, accipite : quia et pauca semina uberrimam messem referunt, si sit terra fructifera.

VI. Primum quare jubilemus, quare laudemus, hoc posuit : « Quoniam Deus magnus est Dominus, et rex magnus super omnes deos. » Sunt ergo dii super quos sit magnus Deus noster, cui jubilamus, cui exultamus, cui laudes cantici dicimus : sunt, sed non nobis. Apostolus enim ait : « Nam etsi sunt qui dicuntur dii, sive in cælo, » sive in terra, quemadmodum sunt dii multi et domini » multi : nobis tamen unus Deus, ex quo omnia, et nos » per ipsum ; et unus Dominus noster Jesus Christus, per » quem omnia, et nos in ipso³. » Si ergo non nobis, quibus? Audi ex alio Psalmo : « Quoniam dii gentium » demonia, Dominus autem cælos fecit⁴. » Magnificentius et brevius tibi commendare non potuit Spiritus sanctus

¹ Joan. 1, 51. — ² Psal. xciv, 3-5. — ³ 1 Cor. viii, 5, 6. — ⁴ Psal. xvc, 5.

per Prophetam Deum et Dominum tuum. Parum enim erat, quia terribilis super omnia dæmonia Deus ; quid magnum, esse super omnia dæmonia? « Quia dii gentium dæmonia. » Ubi autem Deus tuus? « Dominus autem cælos fecit. » Illud fecit Dominus tuus, ubi non possunt habitare dæmonia : de cælis enim dejecta sunt dæmonia. Cæli præponuntur dæmoniis, Dominus tuus et cælis ; quia Dominus tuus et cælos fecit. Quanto ergo altior dæmoniis diis gentium, qui altior est cælis, unde ceciderunt angeli, ut fierent dæmonia? Et tamen gentes omnes sub dæmonibus erant : dæmonibus templa fabricata sunt, dæmonibus aræ constructæ, dæmonibus sacerdotes instituti, dæmonibus oblata sacrificia, dæmonibus arreptitii tanquam vates inducti. Hæc omnia dæmonibus gentes exhibuerunt, hæc omnia vera non nisi uni magno Deo debentur : templum fecerunt gentes dæmonibus ; habet Deus templum : sacerdotes fecerunt gentes dæmonibus, habet Deus sacerdotem : sacrificium exhibuerunt gentes dæmonibus, habet Deus sacrificium. Etenim illi dæmones volentes videri dii, non sibi ista exigerent ut fallerent, nisi quia sciunt ea deberi vero Deo. Hoc enim mos est deberi vero Deo, quod sibi exigit falsus deus. Ergo verum templum Dei agnoscimus. « Templum enim » Dei sanctum est, inquit, quod estis vos¹. » Si ergo nos sumus templum Dei ; ara Dei anima nostra est. Sacrificium Dei quid est? Forte hoc facimus modo, imponimus in ara sacrificium, quando Deum laudamus : docet enim nos Psalmus, dicens : « Sacrificium laudis glorificabit me, et » ibi via est, ubi ostendam illi salutare Dei². » At vero sacerdotem si requiras, super cælos est : interpellat pro te, qui in terra mortuus est pro te³. Ergo, « Deus magnus est Dominus, et rex magnus super omnes deos. »

¹ Cor. iii, 17. — ² Psal. xlix, 23. — ³ Rom. viii, 34.

Hic accipe homines deos : non enim rex Dominus super dæmonia. Et hinc habemus Scripturæ testimonium : « Deus stetit in synagoga deorum ; in medio autem deos » discernere¹. » Deos dixit participatione, non natura ; gratia, qua voluit facere deos. Quantus Deus qui facit est deos? Aut quales dii sunt quos facit homo? Quam ille magnus deos faciendo, tam isti nihil qui ab homine facti sunt. Deus verus facit deos credentes in se, quibus dedit potestatem filios Dei fieri². Et ideo ipse verus Deus, quia Deus non factus est : nos autem facti, non veri dii, meliores tamen illis quos homo facit. « Quoniam simulacra » gentium argentum et aurum, opus manuum hominum : » os habent, et non loquentur ; oculos habent et non » videbunt³. » Nobis autem Deus noster oculos videntes fecit. Nec in eo tamen nos deos fecit, quia videntes oculos nobis fecit ; nam fecit hoc et pecoribus : sed ideo nos deos fecit, quia interiores oculos nostros illuminavit. Ergo sit laus illi : confessio illi, sit jubilatio illi : « Quia magnus » est Dominus, et rex magnus super omnes deos. »

VII. « Quia non repellet Dominus plebem suam : » laus illi, jubilatio illi. Quam plebem non repellet? Hic nobis interpretari aliquid non licet : præscriptum habemus ab Apostolo, exposuit hoc Apostolus unde sit dictum⁴. Erat enim plebs judæa, plebs ubi fuerunt Prophetæ, plebs ubi fuerunt Patriarchæ, plebs etiam secundum carnem propagata de semine Abrahæ ; plebs in qua præcesserunt omnia sacramenta Salvatorem nostrum promittentia ; plebs ubi institutum est templum, unctio, sacerdos ad figuram, ut cum omnes ipsæ umbræ præterirent, ipsa lux adveniret : erat ergo ista plebs Dei ; ad eam Prophetæ missi, in illa nati qui missi ; ei tradita et credita eloquia Dei. Quid ergo? totum illud damnatum est? Absit. Arbor olivæ ipsa

¹ Psal. LXXXI, 1. — ² Joan. 1, 12. — ³ Psal. CXIII, 4, 5. — ⁴ Rom. XI, 1.

dicta est Apostolo ; cœpit enim ista arbor a Patriarchis : sed fuerunt ibi rami aridi, quia nimis alti per superbiam ; præcisi ergo propter sterilitatem, insertus oleaster propter humilitatem. Verumtamen, charissimi, ne superbiret oleaster insertus, quid ait Apostolus? « Si tu ex naturali » incisus oleastro, et contra naturam insertus es in bonam » olivam, quanto magis qui secundum naturam sunt, in- » serentur suæ olivæ¹? » Ut quomodo tu non permanens in infidelitate, meruisti inseri in olivam, cum esses oleaster ; sic isti correcti facilius suæ olivæ naturaliter inserantur : hoc de illis Apostolus. Ergo ipsa est arbor ; etsi aliqui ex ramis fracti sunt, non omnes. Nam si omnes rami frangerentur, unde Petrus? unde Joannes? unde Thomas? unde Matthæus? unde Andreas? unde illi omnes Apostoli? unde ipse Paulus apostolus qui loquebatur, et suo fructu olivam testabatur? Nonne isti omnes inde? Unde etiam quingenti illi fratres, quibus Dominus post resurrectionem apparuit² : unde tot millia ad vocem Petri, quando Spiritu sancto repleti Apostoli omnium gentium linguis locuti sunt, tanta aviditate Dei laudis et suæ accusationis conversi sunt, ut qui primo sanguinem Domini fuderunt sævientes, bibere discerent jam credentes? Sic autem omnia illa conversa sunt millia hominum, ut res suas venderent, et pretia rerum suarum ante pedes Apostolorum ponerent³. Quod dives unus non fecit, quando ore Domini audivit, et a Domino tristis abscessit⁴, hoc fecerunt subito tot millia eorum hominum, quorum manibus Christus fuerat crucifixus. Quanto majus vulnus erat in corde ipsorum, tanto avidius medicum quæsierunt. Cum ergo inde illi omnes fuerunt, de ipsis dicit modo Psalmus : « Quoniam non repellet Dominus plebem suam. » Nam hoc testimonio Psalmi, cum hinc loqueretur, usus

¹ Rom. XI, 16-24. — ² 1 Cor. XV, 6. — ³ Act. IV, 4. — ⁴ Matth. XIX, 22.